

СЕКЦІЯ 4. ІСТОРІЯ ПСИХОЛОГІЇ

УДК [316.614.5+316.752]:159.92:929:001-057
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2020-3-21>

РОЛЬ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ У РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ВИДАТНИХ НАУКОВЦІВ)

Виноградова Вікторія Євгенівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології та педагогіки

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

vikavin@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-9754-0975>

У статті розкрито основні чинники, які вплинули на розвиток творчих здібностей видатних науковців.

Мета. Основною метою статті є дослідження впливу сімейних цінностей на розвиток творчих здібностей В. І. Вернадського, І. І. Мечникова, К. Д. Ушинського в період зростання.

Методи. У роботі застосовані теоретичні та біографічні методи. Проаналізовано передумови формування та умови розвитку таланту видатних науковців. Дослідницький фокус спрямовано на мікрофактори та сімейне середовище майбутніх вчених. Розглядаються родинні цінності, як вплинули на становлення В. І. Вернадського, І. І. Мечникова, К. Д. Ушинського.

Результати. Простежено зв'язки між сімейними цінностями та формуванням особистості науковців. З'ясовано, що особливим чинником, який впливав на розвиток творчих здібностей К. Д. Ушинського, І. І. Мечникова та В. І. Вернадського, була змога вільно обирати власну траєкторію розвитку. У статті визначено основні принципи виховання, що вплинули на формування здібностей науковців. До них було зараховано такі: повага до вихованця, віра в його творчі сили, прагнення зберегти індивідуальність дитини і розвинути дані їй від природи творчі здібності. Тобто формування творчої індивідуальності науковців проходило в умовах раннього цілеспрямованого розвитку сенсорних здібностей та психічних процесів, які є основою розвитку творчої діяльності.

Висновки. Отже, середовище сім'ї має визначальний вплив на ранніх етапах розвитку особистості майбутнього науковця. Аналіз впливу родини на зростання К. Д. Ушинського, І. І. Мечникова, В. І. Вернадського переконує, що процес формування творчої особистості в сім'ї своєрідний та є багатоваріантним. Умови та методи виховання та розвитку залежать від індивідуальності дитини, специфіки сім'ї, її можливостей і культурного потенціалу, а розвиток творчих здібностей дітей можливий не лише у специфічних умовах, що сприяють їх розвитку, але й у ліберальному середовищі, де виховання мало хаотичний характер.

Ключові слова: *В. І. Вернадський, І. І. Мечников, К. Д. Ушинський, видатні науковці, творчі здібності, формування творчої особистості.*

THE ROLE OF FAMILY VALUES IN DEVELOPMENT OF A PERSONALITY'S CREATIVE ABILITIES (ON THE EXAMPLE OF OUTSTANDING SCIENTISTS)

Vynogradova Viktoriia Yevhenivna,

PhD, Associate Professor,

Head of the Psychology and Pedagogy Department

V. I. Vernadsky Taurida National University

vikavin@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-9754-0975>

The article reveals the main factors that influenced the development of outstanding scientists' creative abilities.

Purpose. The main purpose of the article is to study the influence of family values on the development of the creative abilities of V. I. Vernadsky, I. I. Mechnykov, K. D. Ushynsky during the period of their growth.

Methods. Theoretical and biographical methods have been applied in the work. The prerequisites for the formation and conditions for the development of the outstanding scientists' talent have been analyzed. The research focus is on microfactors and the family environment of future scientists. Family values which influenced the formation of V. I. Vernadsky, I. I. Mechnykov and K. D. Ushynsky have been considered.

Results. The connection between family values and the formation of the scientists' personalities has been traced. It was found that a special factor that influenced the development of creative abilities of K. D. Ushynsky,

I. I. Mechnykov and V. I. Vernadsky was the opportunity to freely choose their development path. The article defines the basic principles of upbringing which influenced the formation of the scientists' abilities. They included respect for an educatee, faith in his creative powers, desire to preserve a child's individuality and develop abilities given to him or her by nature. That is, the formation of the creative individuality of scientists took place in the context of the early targeted development of sensory abilities and mental processes which are the basis for the development of creative activity.

Conclusions. Thus, the family environment has a dramatic impact in the early stages of a future scientist's personality development. The analysis of the family influence on the growth of K. D. Ushynsky, I. I. Mechnykov, V. I. Vernadsky convinces that the process of formation of a creative personality in the family is unique and multivariate. The conditions and methods of education and development depend on a child's individuality, the specifics of the family, its capabilities and cultural potential, while the development of children's creative abilities is possible not only in specific conditions favorable to their development but also in a liberal environment where upbringing was chaotic in nature.

Key words: *V. I. Vernadsky, I. I. Mechnykov, K. D. Ushynsky, outstanding scientists, creative abilities, formation of a creative personality.*

Вступ

Сімейні цінності завжди направляли та спрямовували розвиток особистості. Родина з її історичними традиціями та моральним багатством впливає як на духовний світ дітей, так і враховує їхні індивідуальні нахили і здібності. Необхідно підкреслити, що виховання дітей відбувається саме в сім'ї. А інші соціальні інститути включаються пізніше, коли дитина починає говорити рідною мовою, засвоює культуру, загальнолюдські і національні цінності, набуває певних поглядів. Отже, в сім'ї закладаються основи фізичного, інтелектуального й морального розвитку особистості, формуються громадянські почуття, світогляд, естетичні смаки, саме сім'я є основним осередком розвитку обдарованості дитини.

Практично в усіх дослідженнях в області дитячої психології підкреслюється вирішальний вплив сім'ї на загальний розвиток особистості дитини. Л. П. Мельник, Л. М. Співак, Н. С. Славина зазначають, що сім'я найбільший вплив на розвиток особистості справляє на початку її життєвого шляху. Оскільки саме від особливостей впливу родини на дитину буде залежати процес формування в маленькій дитини тих чи інших особистісних якостей, від цього буде залежати і весь подальший її розвиток (Мельник, Співак & Славина, 2007).

На думку О. І. Бондарчук, сім'я має певні особливості: стійкі нормативні установки сімейних стосунків, рольові позиції подружжя, батьків і дітей, розподіл обов'язків між членами родини; гетерогенність складу сім'ї за статтю, віком, що зумовлює різні потреби, ціннісні орієнтації членів сім'ї; конкретно визначена поліфункціональність сім'ї; «історичність», тобто певні якісні етапи її розвитку; безпосередній досвід родинного життя дорослих членів сім'ї в батьківських сім'ях, коли вони самі були дітьми; виразно окреслена емоційність сімейних стосунків (Бондарчук, 1998).

Тому варто дослідити особливості розвитку видатних науковців та їхніх творчих здібностей у родинному колі.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Дослідження умов формування видатних діячів науки В. І. Вернадського, І. І. Мечникова та К. Д. Ушинського зумовлене пошуком шляхів розвитку талановитої особистості. Загалом проблемі розвитку обдарованих науковців, письменників, митців присвячені поодинокі праці. Також варто зазначити, що є роботи, які висвітлюють наукові здобутки, педагогічну діяльність та життєвий шлях В. І. Вернадського. Праці історичного характеру, спрямовані на дослідження родини Вернадських, його спадкоємців, політичних поглядів, належать таким науковцям, як Т. А. Бевз, К. М. Ситник. Науковій діяльності В. І. Вернадського, його внеску у створення першої Академії наук в Україні приділена увага в роботах К. Ситник, В. Шмиговської та інших. І. І. Мочалов та Л. І. Гумілевський присвятили дослідження біографічним аспектам життя В. І. Вернадського. А робіт, в яких приділена увага науковій спадщині, аналізу праць В. І. Вернадського, чимала кількість.

Роботи, присвячені І. І. Мечникову, презентують біографічний та науковий напрям досліджень його здобутків. К. Д. Ушинському присвячені роботи, які висвітлюють його освітню діяльність та педагогічну спадщину. Однак робіт, які б мали психологічну спрямованість у висвітленні становлення поглядів та розвитку особистостей цих науковців у період зростання, бракує.

Якщо аналізувати гуманітарний напрям робіт, які були присвячені В. І. Вернадському, І. І. Мечникову та К. Д. Ушинському, то всі ці дослідження реалізувались в історичній, філософській та педагогічних сферах, а психологічний напрям досліджень залишився поза увагою.

Основною метою статті є дослідження умов формування творчих здібностей В. І. Вернад-

ського, І. І. Мечникова та К. Д. Ушинського в дитячі та юнацькі роки.

2. Методологія та методи

У процесі дослідження розвитку творчих здібностей видатних науковців нами були застосовані біографічний та теоретичні методи. Варто зазначити, що в цьому разі вони використовувалися шляхом аналізу біографічних творів, історичних нарисів та продуктів діяльності видатних вчених. Біографічний метод базується на вивченні особистості в умовах історичних подій, родинного кола. Також досліджується вплив сімейних цінностей та інших факторів родини на розвиток здібностей особистості. Центральний вплив приділяється стосункам із людьми, які мали на майбутніх науковців вагомий вплив та сприяли формуванню життєвих поглядів, програм та сценаріїв розвитку особистості.

3. Результати та дискусії

Період зростання К. Д. Ушинського, І. І. Мечникова, В. І. Вернадського протягом XIX століття припадає на час першого пробудження політичної свідомості прогресивних діячів суспільства, активного розвитку промисловості, відміни кріпосного права, економічного зростання, розвитку культури, пробудження української національної думки, народництва, а також заборони викладання українською мовою, друку книжок українською та намагання влади нівелювати українські національні традиції.

Через об'єктивні культурно-історичні умови сім'я XIX століття була провідним інститутом виховання дітей. Родина була визнана фахівцями важливим середовищем для виховання творчої особистості. На неї покладалися завдання виявлення творчих здібностей дітей, формування в них початкового інтересу до творчості, а потім і стійкої творчої спрямованості.

У родині Ушинських було четверо дітей, Костянтин народився у 1823 році. Усі дитячі роки К. Ушинського пройшли в невеликому маєтку, розташованому в чотирьох верстах від міста Новгород-Сіверського на березі річки Десни. Батьки Костянтина Дмитровича були освіченими людьми. Перші одинадцять років К. Ушинський провів доволі щасливо: ласкаво прийняло його життя, ні строгих стягнень, ні домашніх чвар, ні нужди не зазнав він у дитинстві. Професор І. І. Полосин зазначає, що «дитячі та юнацькі роки видатного педагога минули без тривоги, без хвилювань, без злиднів<...> Дитинство Ушинського у 20-х роках XIX ст. було безхмарним, золотим. Улюблена і любляча сім'я, вмiла, турботлива рука і уважне чуйне око матері зробили свою справу» (Полосин, 1946: 39–40).

Любов Степанівна багато уваги приділяла вихованню та навчанню сина протягом одинадцяти років. Вона підтримувала Костянтина, розвивала здібності майбутнього педагога і дуже вплинула на становлення його особистості. Любов Степанівна сама займалась початковим навчанням сина, дала змістовну домашню освіту, що дозволило хлопчикові вступити одразу до третього класу гімназії. Мати прагнула пробудити у сина допитливість, інтерес до читання, любов до України та української мови, мала беззаперечний вплив на становлення його особистості.

Варто зазначити, що саме мама займалась вихованням дітей, а батько часто їздив по роботі. Взагалі К. Ушинський майже не пригадує в щоденниках батька, але доволі багато пише про маму. Можемо припустити, що між Костянтином та його батьком не було близьких стосунків. А між мамою та сином був тісний емоційний зв'язок. Стиль виховання матері був настільки авторитетним, що вплинув на його педагогічні погляди. Після смерті матері в одинадцять років К. Ушинський проявляв самостійність у навчанні.

У родині була хороша бібліотека, і К. Ушинський вже в дитинстві багато читав. На все життя К. Ушинський зумів зберегти чудові спогади про своє дитинство. Пізніше ці спогади стали основою його педагогіки. Напевно тому К. Ушинський відводив у своїх працях значну роль у формуванні особистості дитини, розвитку її творчих здібностей сім'ї, батькам, насамперед матері. Він наголошував на природній талановитості батьків: мами, батька, бабусі, дідуся, яких вважав народними педагогами. «Природні російські педагоги, бабуня, мати, дід, що не злазить із печі, розуміли інстинктивно й знали з досвіду, що моральні сентенції дають дітям більше шкоди, ніж користі, та що мораль полягає не в словах, а в самому житті сім'ї, що охоплює дитину з усіх боків і звідусіль шохвилини проникає в її душу» (Ушинський, 1949: 428).

К. Ушинський вважав, що завдяки мамі успіхи цивілізації адаптуються в сімейному побуті, а через нього згодом і в життя народу. Він наголошував, що основи характеру особистості формуються в перші роки життя, коли дитина перебуває під безпосереднім впливом матері (Калениченко, 1974: 145). Також він вважав, що мати має кращі педагогічні здібності, ніж батько. Це К. Ушинський пояснює характерологічними особливостями жінки. На його думку, в жінці закладені такі риси характеру, які необхідні для виховання, а саме: ніжність, терплячість, наполегливість, смак, а головне – природжена любов до дітей. Варто зазна-

чити, що, на думку К. Ушинського, мати може не лише займатися вихованням своєї дитини, а й навчанням, особливо на початковому етапі (Ушинський, 1949: 390).

Звичайна, духовно-моральна сім'я посіяла в душі Костянтина Дмитровича глибоко релігійне почуття, яке в подальшому позначилося на його педагогічних поглядах. У дитячих враженнях також можна віднайти основу тієї віри в жінку, яку послідовно висловлював у роки педагогічної діяльності Ушинський. Він надавав жінці почесну роль і в суспільстві як необхідному діячеві, і в сім'ї як виховательці дітей. Саме мати прищепила синові любов до української мови і культури, яку педагог проніс через усе своє життя.

Той ідилічний погляд на сім'ю, який К. Ушинський зберіг до смерті, безсумнівно, був сформований в своїй сім'ї (Песковський, 1893).

Також вагомий вплив на формування особистості К. Ушинського мала багата й розкішна природа, що оточувала його в домашньому побуті. К. Ушинський вважав одним із важливих принципів виховання, який сприяє формуванню творчої особистості дитини, принцип демократизації. Його головною засадою є свобода та самостійність, надана дитині. Можна припустити, що методологію науки педагогіки Костянтин Дмитрович розробляв саме на засадах християнської антропології.

Визначимо сімейні цінності родини Ушинських, які вплинули на формування особистості Костянтина Дмитровича: високі духовно-моральні принципи, релігійність, демократія, дитиноцентризм.

І. Мечников був наймолодшою п'ятою дитиною у великій родині Мечникових, народився у 1845 році. Величезну роль у житті майбутнього вченого відіграла його мати Емілія Львівна Мечникова, яка у свій час отримала гарну домашню освіту. Вона мала на Іллю великий вплив. Їхні стосунки були засновані на дружбі та довірі. Ілля Ілліч пригадував матір із ніжністю і вдячністю за атмосферу порядності, тонкого розуму та доброзичливого ставлення до людей, яка була притаманна їх сім'ї.

Вихованням дітей займалась здебільшого Емілія Львівна. «Її особиста педагогіка зводилася головним чином до нижніх пустощів» (Мечникова, 1926: 6). Виховуючи дітей, мати керувалась постулатами з Біблії: перш ніж створити світ, Бог створив мудрість. І ця мудрість починається з родини. Саме там, де батьки всіляко дбають про розвиток вроджених нахилів і здібностей дитини, формують у неї потяг до знань, вміло стимулюють невичерпну

дитячу творчість, там юна зміна виросте, як кажуть, із розумною головою і працювистими руками. Отже, мама Іллі Ілліча всіляко сприяла тому, щоб її молодший син обрав кар'єру науковця (Гнатюк, 2001).

У сім'ї Мечникових домінувала атмосфера свободи, довіри, розвитку. Здебільшого використовувався ліберальний стиль виховання. Більшою мірою, під впливом мами, старшого брата та студента-медика у І. Мечникова стали формуватись важливі для науковця якості, такі як спостережливість та сенситивність, розвиватися інтелектуальні та мисленнєві процеси. У сім'ї панувала творча атмосфера, яка надихала на розвиток талантів дітей. Емілія Львівна підтримувала сина у будь-яких ситуаціях і, зрештою, вплинула на вибір його професії. Ілля Ілліч вважав, що він був схожим на матір.

Відповідно до дослідження його оточення нами було виявлено фактори, які вплинули на формування таланту І. І. Мечникова: інтелектуальне соціальне оточення (батьки, родичі, наставники); особистісні якості (вразливість, емоційність, ерудованість); критичне ставлення до хвилюючих та актуальних тем, сформованість критичної думки; взаємодія з живою природою, яка сприяла розвитку творчих здібностей.

До сімейних цінностей родини Мечникових можна зарахувати такі: свобода, релігійність, довіра, лібералізм, дитиноцентризм.

Звернемося до постаті В. І. Вернадського. Володимир Іванович був другим сином у родині. Народився у 1863 році. Батьки були освічені інтелігентні люди. Іван Васильович – професор політичної економії і статистики, доктор історичних наук, мати Ганна Петрівна також мала гарну освіту.

В.І. Вернадський зазначав, що дитинство його було доволі щасливим. Володимир Іванович почувався в сім'ї безпечно, у нього сформувалась повага до батьків, людей, природи тощо. У сім'ї було закладено базові цінності, які допомогли йому надалі проявити свої здібності в кількох напрямках науки.

Стосунки між батьками Володимира Івановича були дуже дружні. Необхідно зазначити, що особливу роль у розвитку особистості Володимира Вернадського відіграв його батько. Він займався професорською діяльністю, спочатку викладав фінансове право, згодом – політичну економію. Саме батько Іван Васильович займався вихованням сина. Він досить багато часу приділяв його освіті та розвитку. Він сформував Володимирі Івановичу інтерес до науки, любов до людей. Володимир Іванович доволі рано навчився читати і багато годин проводив із книжками, при цьому він

читав різноманітну літературу: географію, йому подобались книжки про мандрівників, про природу, в 5 років цікавився історією та прочитав цілу низку історичних книжок. Тобто батьки прищепили Володимирі інтерес до книг, а це своєю чергою стало одним із головних чинників, що вплинуло на розвиток особистості. Взагалі найулюбленішим місцем у будівлі Вернадських для нього був батьківський кабінет. Пригадуючи життя в Харкові, В. І. Вернадський писав, що життя в ті часи було одним із найкращих, які можна побажати. Найбільш світлими хвилинами були для нього ті книжки й думки, які сформувались під їх впливом, а також розмови з батьком та двоюрідним дядьком Е. М. Короленком.

На прикладі батька і під його впливом Володимир Вернадський осягав важливість, необхідність систематичної освіти, заглибленості в певну область діяльності. Володимир Іванович доволі рано навчився читати і багато годин проводив із книжками, при цьому він читав різноманітну літературу.

Також Іван Васильович Вернадський сформував Володимирі Івановичу інтерес до науки, любов до людей. «Найсвітлішими хвилинами уявлялися мені в той час ті книги і думки, які ними викликалися, і розмови з батьком і моїм двоюрідним дядьком Є.М. Короленком» (Вернадський, 1988: 30). Отже, з раннього дитинства В. Вернадському було цікаво знаходити та систематизувати різні факти.

Про період, коли сім'я Вернадських жила у Харкові (1868–1876), Володимир Іванович пригадував, що життя у ті часи було одним із найкращих, які можна побажати, безтурботне та найщасливіше «Жили ми добре, заможно, всі наші бажання виконувалися дуже швидко, навіть надто швидко» (Вернадський, 1988: 30).

Саме в ці роки у В. Вернадського з'явилося тяжіння до української культури. Українська пісня запала в його дитячу душу. «Батько страшенно любив українські пісні, і моя мати прекрасно їх співала» (Вернадський, 1988). У сім'ї було закладено базові цінності, які допомогли В. Вернадському надалі проявити свої здібності в кількох напрямках науки. Тому можемо робити висновки, що він почувався у своїй сім'ї безпечно, в нього формувалась повага до батьків, людей, природи тощо.

Отже, доброзичлива домашня атмосфера в родині Вернадських, яка була пронизана духовністю, прихильністю один до одного членів сім'ї, взаєморозумінням, бажанням бути корисним для своїх рідних, спільна праця, родинні свята, народні звичаї та обряди надзвичайно глибоко впли-

нули на становлення та розвиток особистості В. І. Вернадського.

Визначимо сімейні цінності родини Вернадських: свобода, повага до людей, релігійність, високі духовно-моральні принципи, демократія, довіра, наука.

Отже, проведене дослідження зростання К. Ушинського, І. Мечникова та В. Вернадського, виявило закономірності, спільні фактори, сімейні цінності, які вплинули на формування творчих здібностей видатних науковців.

Результати аналізу показали сприятливий вплив родинного оточення на розвиток особистостей майбутніх науковців.

Варто зазначити, що вихованням дітей займалися батьки особисто в кожній родині. Зокрема, К. Ушинський та І. Мечников отримували багато уваги від матерів, а В. Вернадський – від батька. Тому можемо припустити, що розуміння батьками важливості особистого впливу на формування цінностей їх дітей. Також важливим фактором є підтримка дорослих у складних ситуаціях. Костянтин та Ілля отримували психологічну підтримку від матерів, а Володимир – від батька. Варто зазначити повну задоволеність потреб дітей в кожній сім'ї. Також необхідно зазначити, що родини були інтелегентними та високоосвіченими, що сприяло розвитку дітей. Проте родини мали різні погляди на виховання дітей. Ми можемо визначити різні стилі виховання, які застосовувались у сім'ях. Якщо родині Вернадських та Ушинських притаманний демократичний стиль, то у сім'ї Мечникових простежувався ліберальний стиль взаємодії батьків із дітьми. Втім, це не стало основним фактором при формуванні особистостей майбутніх науковців. Однак в усіх родині панувала атмосфера довіри, любові, свободи, заохочення до навчання та розвитку. Також важливим чинником виявилось приділення уваги розвитку та навчанню дітей у родині, привчання їх змалку до читання, вивчення іноземних мов, роздумів, розвитку логічного та критичного мислення, що нині є ключовим у формуванні особистостей майбутніх діячів науки. Також цікавим фактором є прищеплення любові до української культури в сім'ях Ушинських та Вернадських, що надалі позначилось на їх світогляді та життєдіяльності.

Варто зазначити, що військова професія батьків Ушинського та Мечникова не стала предметом наслідування, а можливо, навпаки, виключила цей вибір. Якщо в сім'ї Ушинських Костянтин не готувався до наукової діяльності, то в родині Мечникових та Вернадських це відбувалось із раннього дитинства. У Володимира Івановича обрання наукової діяльності був

зумовлений прикладом батька, а в Іллі Ілліча – заохоченням та спрямуванням його до цього шляху з боку матері.

Висновки

Аналіз педагогічного досвіду сімей, які виховали у ХІХ столітті наукові таланти К. Д. Ушинського, І. І. Мечникова, В. І. Вернадського, дав змогу зробити висновки про певні особливості процесу виховання творчої особистості в сім'ї в досліджуваній період і визначити умови, що сприяють розвитку дитячої творчості. Більшість сімей кінця ХІХ століття не займалися цілеспрямованим вихованням наукових талантів і не були знайомі з новітніми концепціями творчого розвитку особистості.

Аналіз впливу родини на зростання К. Д. Ушинського, І. І. Мечникова, В. І. Вернадського переконує, що процес формування творчої особистості в сім'ї своєрідний та багатоваріантний. Умови та методи виховання та розвитку залежать від індивідуальності дитини, специфіки сім'ї, її можливостей і культурного потенціалу, а розвиток творчих здібностей дітей можливий не лише у специфічних умовах, що сприяють їх розвитку, але й у ліберальному середовищі, де виховання мало хаотичний характер.

Виховання К. Д. Ушинського, І. І. Мечникова та В. І. Вернадського відбувалось відповідно до таких принципів: поваги до вихованця, віри в його творчі сили, праг-

нення зберегти індивідуальність дитини і розвинути дані їй від природи творчі здібності. А формування творчої індивідуальності науковців проходило під впливом сімейних цінностей: свобода, повага до людей, релігійність, високі духовно-моральні принципи, демократія, довіра, любов до науки, дитиноцентризм. Також умови, в яких зростали майбутні науковці, дали змогу сформуватися властивостям та якостям особистості, накопиченню різноманітних вражень, які необхідні для творчості.

Особливим чинником, що впливав на розвиток творчих здібностей К. Д. Ушинського, І. І. Мечникова та В. І. Вернадського, стала природа. Вони зростали під значним впливом природного оточення, яке є незамінним засобом сенсорного виховання. У процесі спостережень у видатних науковців сформувались позитивні моральні якості, дбайливе ставлення до живих істот, любов до природи, що також вплинуло на напрями наукових досліджень та погляди у майбутній професійній діяльності.

З'ясовано, що для повноцінного розвитку особистості та прояву її творчих здібностей необхідні такі чинники: створення сприятливого середовища; вільне виявлення закладених природою творчих здібностей дитини; доброзичлива розвиваюча родинна атмосфера, яка б стимулювала її творчу активність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондарчук О. І. Сім'я як осередок соціалізації дитини. *Проблеми соціальної захищеності дітей в ринкових умовах*. Київ : АЛД, 1998. 196 с.
2. Вернадский В. И. Письма Н. Е. Вернадской (1886–1889). Москва : Наука, 1988.
3. Виноградова В. Є. Генеза творчих здібностей видатних науковців (В. І. Вернадського, І. І. Мечникова, К. Д. Ушинського) : монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 238 с.
4. Гнатюк М. 100 великих українців. Москва : Вече; Киев : Орфей, 2001. 584 с.
5. Калениченко Н. Проблема родинного виховання в педагогічній спадщині К. Д. Ушинського. *Педагогічні ідеї К. Ушинського*. Київ : Радянська школа, 1974. С. 143–155.
6. Мельник Л. П., Співак Л. М., Славина Н. С. Вплив подружньої сумісності на взаємини дошкільника в дитячому колективі. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2007. Вип. 1. С. 113–117.
7. Мечникова О. Н. Жизнь Ильи Ильича Мечникова. Москва, Ленинград : Государственное изд-во, 1926. 232 с.
8. Мочалов И. И. Владимир Иванович Вернадский. Москва : Наука, 1982.
9. Песковский М. Л. Константин Ушинский. Его жизнь и педагогическая деятельность: биографический очерк М. Л. Песковского: с портретом Ушинского, гравированным в Лейпциге Геданом. Санкт-Петербург : тип. Ю. Н. Эрлих, 1893. URL: http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=175529 (дата звернення: 11.06.2020).
10. Полосин И. И. Константин Дмитриевич Ушинский. Его детство, отрочество и юность. Памяти К. Д. Ушинского. Санкт-Петербург, 1946. С. 39–54.
11. Ситник К. М., Бевз Т. А. Володимир Вернадський: Людина. Громадянин. Учений. Київ : Наукова думка, 2017. 368 с.
12. Ушинский К. Д. Твори в шести томах: Т. 2. Київ : Радянська школа, 1949. С. 179–472.

REFERENCES:

1. Bondarchuk O. I. (1998). Simia yak oseredok sotsializatsii dytyny [The family as a center of socialization of the child]. *Problemy sotsialnoi zakhyschenosti ditei v rynkovykh umovakh – Problems of social protection of children in market conditions*. Kyiv: ALD [in Ukrainian].
2. Vernadskij V. I. (1988). *Pis'ma N.E. Vernadskoj (1886–1889) [Letters N.E. Vernadsky (1886–1889)]*. Moscow: Nauka [in Russian].

3. Vynogradova V. Ye. (2020). *Heneza tvorchykh zdibnosti vydatnykh naukovtsiv (V.I. Vernadskoho, I. I. Mechnykova, K. D. Ushynskoho) [Genesis of creative abilities of outstanding scientists (V.I. Vernadsky, I.I. Mechnikov, K.D. Ushinsky)]*. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K [in Ukrainian].
4. Gnatyuk M. (2001). 100 velikikh ukrainczev [100 Great Ukrainians]. Moscow : Veche; Kyiv: Orfej [in Russian].
5. Kalenychenko N. (1974). Problema rodyynnoho vykhovannia v pedahohichnii spadshchyni K.D. Ushynskoho [The problem of family upbringing in the pedagogical heritage of K.D. Ushinsky]. *Pedahohichni idei K. Ushynskoho – Pedagogical ideas of K. Ushinsky*. Kyiv: Radianska shkola. P. 143–155 [in Ukrainian].
6. Melnyk L.P., Spivak, L.M., Slavina N.S. (2007). Vplyv podruznoi sumisnosti na vzaiemny doshkilnyka v dytiachomu kolektyvi [The influence of marital compatibility on the relationship of the preschooler in the children's team]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho derzhavnoho universytetu. Serii: psykholohichni nauky – Scientific works of Kamyanets-Podilsky State University. Series: psychological sciences. Vyp. 1. P. 113–117* [in Ukrainian].
7. Mechnikova O.N. (1926). *Zhizn` Il` i Il`icha Mechnikova [The life of Ilya Ilyich Mechnikov]*. Moscow, Leningrad.: Gosudarstvennoe izd-vo [in Russian].
8. Mochalov I.I. (1982). *Vladimir Ivanovich Vernadskij [Vladimir Ivanovich Vernadsky]*. Moscow: Nauka [in Russian].
9. Peskovskij M.L. (1893). *Konstantin Ushinskij. Ego zhizn` i pedagogicheskaya deyatel`nost` : biograficheskij ocherk M.L. Peskovskogo: s portretom Ushinskogo, gravirovanny`m v Lejpczige Gedanom [Konstantin Ushinsky. His life and teaching: a biographical sketch of M. L. Peskovsky: with a portrait of Ushinsky, engraved in Leipzig by Gedan]*. Sankt-Peterburg: tip. Yu.N. E`rlikh. URL: http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=175529 [in Russian].
10. Polosin I.I. (1946). Konstantin Dmitrievich Ushinskij. Ego detstvo, otrochestvo i yunost` [Konstantin Dmitrievich Ushinsky. His childhood, adolescence and youth]. *Pamyati K.D. Ushinskogo. – In memory of K.D. Ushinsky. Sankt-Peterburg*. P. 39–54 [in Russian].
11. Sitnik K., Bezv T. (2017). *Volodimir Vernads`kij: Lyudina. Gromadyanin. Uchenij [Vladimir Vernadsky: Man. Citizen. Scientist]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
12. Ushynskiy K.D. (1949). *Tvory v shesty tomakh [Works in six volumes]: T. 2*. Kyiv: Radianska shkola. P. 179–472 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 18.06.2020.
The article was received 18 June 2020